

Οικονόμου Ιωάννης
Υποστράτηγος ε.α.

Διαχρονικές αναφορές στην Παλλήνη Ελλήνων και ξένων συγγραφέων

Στην παρούσα ανακοίνωση ασχολούμαι με διαχρονικές αναφορές που έκαναν Έλληνες και ξένοι συγγραφείς στην Παλλήνη.

Οι αναφορές αυτές είναι πράγματι διαχρονικές, αφού αναφέρονται σε όλες τις χρονικές περιόδους (μυθική εποχή, κλασική αρχαιότητα και νεότερη εποχή). Είναι όμως και εξαιρετικά σημαντικές γιατί αποτυπώνουν και τεκμηριώνουν ένα μεγάλο μέρος της ιστορίας της πόλης, αποτελώντας έτσι πολύτιμα στοιχεία για όποιον θα επιθυμούσε να ασχοληθεί μ' αυτήν.

Πριν όμως προχωρήσω στη σημερινή παρουσίαση θα ήθελα να κάνω μια απαραίτητη διευκρίνιση: Θα ακούσετε ότι οι αναφορές αυτές σχετίζονται αρχικά με την Παλλήνη (όσες αφορούν στη μυθική εποχή και στην κλασική αρχαιότητα) και αργότερα (νεότερη εποχή) με το Χαρβάτι. Πρόκειται δηλαδή για δύο ονόματα που είχε ο ίδιος τόπος στην ιστορική πορεία του.

Στην εποχή λοιπόν του μύθου ο τόπος αυτός ονομαζόταν Παλλήνη από το μυθικό βασιλιά της πόλης Πάλλαντα. Το όνομα αυτό διατηρήθηκε και σ' όλη τη διάρκεια της κλασικής αρχαιότητας, όπως αποδεικνύεται από πολλές μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων, αλλά και από την ύπαρξη στην περιοχή της του ναού της «Παλληνίδος Αθηνάς», τα ερείπια του οποίου ανεκαλύφθησαν, ως γνωστόν, από την Αρχαιολογική Υπηρεσία πριν από μερικά χρόνια, στην οδό Κλεισθένους του Σταυρού, απέναντι από το Υπουργείο Συγκοινωνιών.

Στη διάρκεια της τουρκοκρατίας το όνομα της Παλλήνης άλλαξε σε Χαρβάτι που διατηρήθηκε για πάνω από 80 χρόνια μετά την απελευθέρωση, δηλαδή ως το 1912 που επίσημα άλλαξε και πάλι σε Παλλήνη. Για την προέλευση του ονόματος αυτού υπάρχουν πολλές εκδοχές, επικρατέστερη όμως φαίνεται ότι είναι εκείνη που δίνει ο εξαιρετος ιστορικός συγγραφέας της περιοχής Κώστας Πρίφτης, ότι δηλαδή προέρχεται από την τουρκική λέξη *harabat* που σημαίνει ερείπια, επειδή στην περιοχή της υπήρχε πλήθος ερειπίων αρχαίων κτισμάτων όπως απέδειξαν οι μετέπειτα αρχαιολογικές ανασκαφές. Για τον ίδιο λόγο άλλωστε υπήρχε τοποθεσία Χαρβάτι και στο Πόρτο Ράφτη, αλλά και –κάτι που ίσως δεν είναι ευρύτερα

γνωστό– η αρχαία πόλη των Μυκηνών ονομαζόταν στην τουρκοκρατία Χαρβάτι. Κι είναι χαρακτηριστικό το περιστατικό που διηγείται στα απομνημονεύματά του ο Στρατηγός Γενναίος Κολοκοτρώνης, γιος του Γέρου του Μωριά και Υπασπιστής του Βασιλιά Όθωνα, σύμφωνα με το οποίο η Βασίλισσα Αμαλία αναζήτησε χωρίς αποτέλεσμα τις Μυκήνες, αφού οι χωρικοί της περιοχής που ρωτήθηκαν την ήξεραν μόνο ως Χαρβάτι.

Ας κλείσουμε όμως αυτή την παρένθεση για να προχωρήσουμε στις αναφορές συγγραφέων στην Παλλήνη και το Χαρβάτι.

Μυθική εποχή

Η γιγαντομαχία

Σε πολλά βιβλία της Μυθολογίας, ιδιαίτερα όμως σ' εκείνα της Εταιρείας «Εκδοτική Αθηνών» οι επιστήμονες συγγραφείς παρουσιάζουν το μύθο της Γιγαντομαχίας σε διάφορες παραλλαγές στις οποίες ως τόποι αυτής της φοβερής μάχης αναφέρονται η Παλλήνη της Αττικής, αλλά και άλλες τοποθεσίες, όπως η Παλλήνη της Χαλκιδικής και ο Ισθμός της Κορίνθου, ακόμη και η Σικελία.

Με την αναφορά της Παλλήνης ως πεδίου μάχης της Γιγαντομαχίας επιδιώκεται να εξηγηθεί το όνομα Παλλάς της θεάς Αθηνάς και να συνδεθούν οι κάτοικοι της Παλλήνης, οι μυθικοί Παλλαντίδες, με την πολιούχο θεά της Αθήνας. Έτσι αναφέρεται ότι ο Γίγαντας Πάλλας ή Παλλανεύς, απ' τον οποίο πήρε το όνομά της η μυθική Παλλήνη, σκοτώθηκε σ' αυτή τη φονική μάχη απ' τη θεά Αθηνά που τον έγδαρε και με το δέρμα του κάλυψε το σώμα της και γι' αυτό ονομάστηκε Παλλάς Αθηνά.

Ακόμη, όπως αναφέρεται σε μια άλλη παραλλαγή του μύθου της Γιγαντομαχίας, οι κάτοικοι της Αττικής πίστευαν ότι στη θέση Παλλήνη ζούσε μια κόρη της θεάς Γης, η Γοργόνα, ένα τέρας με φρικτή όψη, που στη Γιγαντομαχία πολέμησε στο πλευρό των Γιγάντων. Η Αθηνά σκότωσε τη Γοργόνα και από το δέρμα της έφτιαξε την αιγίδα (θώρακας με απολήξεις φιδιών) που φορούσε η θεά. Το άγαλμα της Αθηνάς με την αιγίδα βρίσκεται στο Μουσείο της Ακροπόλεως.

Η Μάχη του Θησέα με τους Παλλαντίδες

Ο μύθος της μάχης του Θησέα με το βασιλιά της Παλλήνης Πάλλαντα και τα... πενήντα παιδιά του, τους Παλλαντίδες, που ήταν όλοι κάτοικοι της Παλλήνης, συμβολίζει τους αγώνες του κράτους της Αθήνας να συνενώσει όλη την Αττική κάτω από την εξουσία του και να γίνει μεγάλη και ένδοξη δύναμη.

Ο Πάλλας, που εξουσίαζε την Ανατολική Αττική μέχρι το Σούνιο, επωφθαλμίσωσε το θρόνο του αδελφού του βασιλιά της Αθήνας – κι επίσης γιου του Πανδίωνα Αιγέα και ήλπιζε ότι κάποιος από τους γιους του Παλλαντίδες θα τον δια-

δεχθεί στο θρόνο του αφού ο Αιγέας δεν είχε διάδοχο. Αυτή όμως η ελπίδα του ανετράπη όταν ο Αιγέας αναγνώρισε ως γιο και διάδοχό του και πήρε κοντά του το Θησέα που είχε αποκτήσει –σε μια επίσκεψή του στην Τροιζήνα– με την Αίθρα, την κόρη του βασιλιά του νησιού Πιθθέα. Αυτό για τους Παλλαντίδες σήμαινε ότι χανόταν οριστικά κάθε ελπίδα να πάρουν αυτοί το θρόνο της Αθήνας όταν θα ερχόταν η ώρα της διαδοχής του Αιγέα, γι’ αυτό και αποφάσισαν να αντιδράσουν δυναμικά στην προσπάθεια του Θησέα να τους καθυποτάξει με τη βία όταν ο τελευταίος κινήθηκε εναντίον τους.

Χωρίσθηκαν λοιπόν σε δύο ομάδες προκειμένου να τον αντιμετωπίσουν. Η πρώτη, με επικεφαλής τον Πάλλαντα, ξεκίνησε από το γειτονικό Δήμο Σφηπτού και προχωρούσε φανερά προς την Αθήνα για να παραπλανήσει το Θησέα, ο οποίος θα ερχόταν εναντίον τους, ενώ η δεύτερη έστησε ενέδρα ΒΔ της Παλλήνης στο Γαργηττό, για να τον χτυπήσει στα πλευρά και να τον αιφνιδιάσει.

Σ’ αυτή τη δεύτερη ομάδα συμμετείχε ως κήρυκας (δημόσιος αγγελιοφόρος) των Παλληναίων, ένας άνδρας από το γειτονικό με την Παλλήνη δήμο του Αγνού-ντος, ο Λεώς ο Αγνούσιος. (Λεώς στην αττική διάλεκτο σήμαινε λαός και ο πληθυντικός του ήταν Λεώ, που σήμαινε πολίτες, πλήθος ανθρώπων, εξού και το λεωφόρος, δηλαδή ο φέρων το λαό). Αυτός λοιπόν ο Λεώς, πρόδωσε στο Θησέα το σχέδιο των Παλλαντίδων που με μια αιφνδιαστική επίθεσή του πέτυχε να τους νικήσει και να εξοντώσει τους πιο πολλούς απ’ αυτούς.

Οι Παλληνεείς δεν συγχώρησαν ποτέ τούτη την προδοσία του Λεώ. Γι’ αυτό, όπως μας λέει ο Πλούταρχος στο βιβλίο του «Βίοι παράλληλοι: Θησεύς-Ρωμύλος», δεν υπήρχε από τότε *επιγαμία*, γάμος δηλαδή μεταξύ ετεροδημοτών, ανάμεσα στο Δήμο των Παλληναίων και εκείνων των Αγνουσίων. Κι ακόμη ότι οι Παλληνεείς κήρυκες έπαυσαν, από μίσος προς τον προδότη Λεώ, να χρησιμοποιούν την προσφώνηση που συνηθιζόταν στην περιοχή πριν από κάθε αγγελία και που ήταν «ακούετε λεώ», («ακούστε πολίτες» δηλαδή).

Λέει συγκεκριμένα ο Πλούταρχος (Θησεύς, 13,4): «*Εκ τούτου φασί (λένε) τω Παλληναίων Δήμω προς τον Αγνουσίων επιγαμίαν μη είναι, μηδέ κηρύττεσθαι του-πιχώριον παρ’ αυτοίς “ακούετε, λεώ”· μισούσι γαρ τούνομα δια την προδοσίαν του ανδρός*».

Με τη νίκη του αυτή ο Θησέας κατάφερε να ενώσει όλους τους κατοίκους της Αττικής κάτω από το σκήπτρο της Αθήνας. Ως τότε από την εποχή του βασιλιά Κέκροπα στην Αττική υπήρχαν πολλές μικρές πολιτείες με το δικό της η καθεμία διοικητικό κέντρο (πρυτανείο) και βουλευτήριο. Μεταξύ αυτών ήταν, όπως γράφει το παλαιό εκγυκλοπαιδικό λεξικό «Ήλιος», «*και η Παλλήνη, (όπου νυν το χωρίο Χαρβάτι), όπου ελατρεύετο η αγροτική κατά πρότον θεά της Αθηνάς και εβασίλευον οι Παλλαντίδαι*».

Όμως ο Θησέας έκανε και μια έξυπνη κίνηση αργότερα για να εξευμενίσει

τους Παλληνείς και να συμφιλιωθεί μαζί τους. Πάντρεψε το γιο του Ιππόλυτο με την αδελφή των Παλλαντίδων Αρικία και σύμφωνα πάλι με το λεξικό «Ήλιος» «ούτως επήλθεν η ένωσις Αθηναίων και Παλληνέων».

Άλλοι μύθοι

Κλείνοντας τις αναφορές συγγραφέων στην Παλλήνη της μυθικής εποχής θα αναφερθούμε σ' ένα απόσπασμα του βιβλίου «Ελληνική Μυθολογία» του Γάλλου Ακαδημαϊκού Ζαν Ρισπέν, ο οποίος αναφέρεται στην Παλλήνη με αφορμή έναν άλλο μύθο.

Σύμφωνα μ' αυτόν η θεά Γαία παρέδωσε το γιο της Εριχθόνιο στην Αθηνά για να τον μεγαλώσει. Η τελευταία έκρυψε το νεογέννητο μωρό μέσα σ' ένα καλάθι που το εμπιστευθήκε για φύλαξη στις τρεις κόρες του βασιλιά της Αθήνας Κέκροπα, την Άγλαυρο, την Έρση και την Πάνδροσο, με την εντολή να μην το ανοίξουν πριν επιστρέψει η ίδια στην Ακρόπολη.

Η Αθηνά έφυγε να πάει στην Παλλήνη για να βρει ένα βράχο κατάλληλο σαν αντέρεισμα του ιερού λόφου της. Στην επιστροφή της όμως βλέπει να έρχεται ολοταχώς προς αυτήν μια κουρούνα (θηλυκό κοράκι) που της λέει ότι οι κόρες του Κέκροπα, μη μπορώντας να αντισταθούν στην περιέργειά τους, άνοιξαν το καλάθι. Η θεά έγινε έξαλλη από την οργή της κι άφησε να πέσει από τα χέρια της ο βράχος που κουβαλούσε και που έγινε ένας όμορφος λόφος που ονομάστηκε Λυκαβηττός.

Κλασική αρχαιότητα

Ας έλθουμε όμως τώρα στις αναφορές συγγραφέων στην Παλλήνη της κλασικής αρχαιότητας.

Οι αναφορές αυτές γίνονται κυρίως με αφορμή το ιερό της θεάς «Παλληνίδος Αθηνάς» ή τη σημαντική «Επί Παλληνίδι Μάχη» ή τα αρχαία αντικείμενα που βρέθηκαν εδώ, αλλά και για άλλους λόγους. Κι είναι τόσες πολλές που είναι αδύνατο να τις αναφέρουμε όλες στα χρονικά πλαίσια αυτής της παρουσίασης.

Θα αρχίσουμε με μια πολύ σημαντική αναφορά που κάνει για την Παλλήνη, μεταξύ άλλων, το Λεξικό Σούδα του 10ου μ.Χ. αιώνα, λέγοντας ότι για την Παλλήνη ήταν διαδεδομένο το επίρρημα «Παλλήναδε» που σήμαινε «εις την Παλλήνην». Τον τύπο αυτού του επιρρηματος χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες για να δηλώσουν κίνηση προς ένα σημαντικό τόπο, όπως π.χ «Ολυμπόνδε» = «εις τον Όλυμπον» ή «Αθήναζε» που σήμαινε «εις την Αθήνα».

Ο Αθηναίος λόγιος και αγωνιστής του '21 Διονύσιος Σουρμελής γράφει στο έργο του «Αττικά ή περί δήμων της Αττικής» που εκδόθηκε το 1854 ότι η Παλλήνη ήταν αρχαίος δήμος της Αττικής του οποίου ο κάτοικος ονομαζόταν «Παλλη-

νεύς» κτλ. Ο ίδιος συγγραφέας μας λέει ότι «*Κατέστη δε ο δήμος αυτός ονομαστός και δια τον αυτόθι ναόν της Παλληνίδος Αθηνάς και δια την μάχην του Πεισιστράτου μετά των εναντίον του*» (Σημ. «*Επί Παλληνίδι Μάχη*»).

Παρόμοιες αναφορές για την Παλλήνη κάνουν ο Πρόεδρος της Αρχαιολογικής Εταιρείας Γεώργιος Γαρδίκας στο έργο του «*Οι Αρχαίοι της Αττικής Δήμοι*» (Πρακτικά Εταιρείας του 1926), ο Ιωάννης Σαρρής στα άρθρα του «*Τα τοπωνύμια της Αττικής*» (περιοδικό «*Αθηνά*» τόμοι 40 του 1928 και 41 του 1929), ο Γερμανός αρχαιολόγος Κράμερ στο έργο του «*Γεωγραφική και Ιστορική περιγραφή της Αρχαίας Ελλάδος*» (2ος τόμος), ο Χρήστος Μιχ. Ενισλείδης-Στρατοκόπος, καθώς και πολλοί ξένοι αρχαιολόγοι όπως ο Leake, Milchöfer, Bursian, ο Ross κ.ά., περιγράφοντας αρχαιολογικά ευρήματα που βρέθηκαν στην Παλλήνη. Σημαντική είναι εξάλλου και η αναφορά που κάνουν οι ιστορικοί του Γενικού Επιτελείου Στρατού στη σειρά των βιβλίων «*Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς*», οι οποίοι στα σχόλια που συνοδεύουν τη μετάφραση του Ηροδότου (Βιβλίο Α' «*Κλειώ*») γράφουν: «*Παλλήνη. Αρχαίος Δήμος της Αττικής. Θεωρείται ως ο αρχαιότερος και σπουδαιότερος Δήμος της Μεσογαίας*».

Αναφορές στο ιερό της «Παλληνίδος Αθηνάς» και στην «επί Παλληνίδι Μάχη».

Πολλοί αρχαίοι και νεότεροι συγγραφείς αναφέρονται είτε αποκλειστικά στο ιερό της «Παλληνίδος Αθηνάς», είτε συνδέοντας αυτόν το ναό της θεάς με την «επί Παλληνίδι Μάχη» κάτι που απαντάται συνηθέστερα.

Ανάμεσα στους νεότερους και ο Γάλλος Ακαδημαϊκός Ζαν Ρισπέν, ο οποίος στο βιβλίο του που προαναφέρθηκε γράφει ότι «*Μεταξύ Μαραθώνα και Αθήνας βρισκόταν ο ναός της Παλλήνης, ισχυριζονταν μάλιστα πως από κει είχε ξεκινήσει η Δατρεία της Αθηνάς*».

Αναφορά του Ευριπίδη στους «Ηρακλείδες»

Αλλά και ένας από τους μεγαλύτερους τραγικούς ποιητές της αρχαιότητας, ο Ευριπίδης, κάνει μια πολύ σημαντική αναφορά στο ιερό της «Παλληνίδος Αθηνάς» στην τραγωδία «*Ηρακλείδες*», όπου αναφέρεται ότι μετά το θάνατο του Ηρακλή, οι απόγονοί του, οι «*Ηρακλείδες*» και η μητέρα του ήρωα η Αλκμήνη ήταν αδύνατο να βρουν άσυλο, όπου κι αν κατέφευγαν, επειδή τους κυνηγούσε ανελέητα να τους εξοντώσει ο βασιλιάς του Άργους και των Μυκηνών Ευρυσθέας που μισούσε θανάσιμα τον Ηρακλή.

Απελπισμένοι οι «*Ηρακλείδες*» έφτασαν στο Μαραθώνα και προσπέσανε γονυκλινείς ικέτες στον εκεί βωμό του Δία παρακαλώντας να τους επιτραπεί να μείνουν στην Αττική.

Ο Ευρυσθέας το πληροφορείται και αμέσως στέλνει κήρυκες στην Αθήνα απαιτώντας να του παραδοθούν οι «*Ηρακλείδες*», απειλώντας τους Αθηναίους με

πόλεμο αν δεν υπακούσουν. Όμως, ο περήφανος βασιλιάς της Αθήνας Δημοφώντας αρνείται να συμμορφωθεί και διώχνει τους κήρυκες.

Ο φοβερός πόλεμος ανάμεσα στους Αθηναίους και τους Αργείους δεν αργεί να ξεσπάσει. Στο πλευρό των Αθηναίων πολεμούν με ηρωισμό ο γιος του Ηρακλή Ύλλος και ο πιστός σύντροφός του στους άθλους του ο γερο-Ιόλαος.

Οι Αθηναίοι μετά από μεγάλες απώλειες κατορθώνουν να τρέψουν σε φυγή τους Αργείους. Ο Ιόλαος, παρά τη μεγάλη ηλικία του, ανεβαίνει στο άρμα του Ύλλου που κυνηγάει τους Αργείους κι αρπάζοντας τα ηνία των αλόγων το στρέφει πάνω στο άρμα του Ευρυσθέα. Εδώ ακριβώς γίνεται η πρώτη αναφορά του Ευριπίδη στο «ιερό της Παλληνίδος Αθηνάς» που είναι το αίτημα του γέρο-Ιόλαου να αποκτήσει ξανά για λίγο τη νιότη του. Να τι λέει ο Ευριπίδης:

*«Καθώς περνούσε τον ιερό λόφο της θεάς “Παλληνίδος Αθηνάς”
κι αντίκρουσε το άρμα του Ευρυσθέα,
ζήτησε από την Ήβη και το Δία
ν’αποκτήσει ξανά τη νιότη του
για μια μονάχα μέρα
και τους εχθρούς του να εκδικηθεί».*

Το αίτημα του Ιόλαου εισακούσθηκε και ο γέρος σύντροφος του Ηρακλή, με ανανεωμένες τις δυνάμεις του, κυνηγάει το άρμα του Ευρυσθέα που το έσερναν τέσσερα άλογα και κατορθώνει να πιάσει αιχμάλωτο το βασιλιά του Άργους κοντά στις «Σκιρωνίδες Πέτρες» (τη σημερινή «Κακιά Σκάλα»). Αλυσοδεμένο τον στέλνει στην Αλκμήνη που ετοιμάζεται να τον σκοτώσει. Ο Ευρυσθέας όμως δεν πτοείται και αγέρωχος λέει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα λόγια που αποτελούν τη δεύτερη αναφορά του Ευριπίδη στο «ιερό της Παλληνίδος Αθηνάς»:

*«Σαν πεθάνω να με θάψετε εκεί
που ’ναι γραφτό απ’ τη μοίρα μου,
πλάι στο ναό της θεϊκιάς παρθένου Παλληνίδος».*

Αναφορά του Αριστοφάνη στους «Αχαρνής»

Όμως ο βαθύς θρησκευτικός σεβασμός του Ευριπίδη για το «ιερό της Παλληνίδος Αθηνάς» στην τραγωδία του «Ηρακλείδες» προκαλεί την αντίδραση ενός σύγχρονου σατιρικού ποιητή, του Αριστοφάνη, που πάντοτε σατίριζε τα έργα του μεγάλου τραγικού ποιητή, «στολίζοντάς» τον μάλιστα με διάφορα κοσμητικά επίθετα, όπως «ο γιος της χορταρούς» κ.ά.

Κάθεται αμέσως και γράφει μια κωμωδία, τους «Αχαρνής», που «ανέβηκε» το 425 π.Χ. στη γιορτή των «Ληναίων», δηλαδή δύο χρόνια μετά από τότε που πρωτοπαίχτηκαν οι «Ηρακλείδες». Κρίνει όμως ότι δεν είναι σωστό να σατιρίσει το «ιερό της Παλληνίδος Αθηνάς» γιατί αυτό θα προκαλούσε την οργή των πιστών

της θεάς και επιλέγει να αναφερθεί απλά στην Παλλήνη, της οποίας όμως το όνομα το παραφράζει ελαφρά –κάτι που το συνήθιζε πολύ ο Αριστοφάνης– αποκαλώντας την Βαλλήνη.

Αλλά γιατί «Βαλλήνη»;

Την εξήγηση τη δίνει το Λεξικό Σούδα που προαναφέρθηκε και που γράφει στο λήμμα «Παλλήνη»: *«Παλλήνη ή Βαλλήνη κατά συγγένειαν του β προς το π, παρά το βάλλειν λίθοις. θέλει γαρ ειπεῖν, ότι δει ζητεῖν τον εχθρόν και λιθολευστεῖν αυτόν»*. Ο λιθοβολισμός είχε γίνει θρυλικός στο χώρο της Παλλήνης από τη μάχη του Θησέα με τους Παλλαντίδες, όταν οι τελευταίοι έπαιρναν βράχους από τον Υμηττό και τους πετούσαν πάνω στο στράτευμα του Θησέα.

Στους «Αχαρνής» ο ήρωας της κωμωδίας αγρότης «Δικαιοπόλις», απελπισμένος από τις στέρησεις και τις ταλαιπωρίες του Πελοποννησιακού Πολέμου, αναλαμβάνει πρωτοβουλία τερματισμού του στέλνοντας στη Σπάρτη τον πολίτη «Αμφίθεο» με εντολή να συνάψει ιδιωτική ειρήνη.

Ο «Αμφίθεος» επιστρέφει στην Αθήνα με την πολυπόθητη ειρήνη, φεύγει όμως τρομοκρατημένος για την Παλλήνη επειδή τον κυνηγούν να τον πιάσουν και να τον σκοτώσουν κάποιοι οργισμένοι χωρικοί από τις Αχαρνές επειδή έκλεισε ειρήνη με τους Σπαρτιάτες οι οποίοι με τις επιδρομές τους στην Αττική είχαν ρημάξει τ' αμπέλια τους, (εισβολή και λεηλασία της Αττικής από το βασιλιά της Σπάρτης «Αρχίδαμο Β'» το 431 π.Χ, δηλαδή 6 χρόνια πριν γράψει τους «Αχαρνής» ο Αριστοφάνης).

Έτσι, όταν ο «Αμφίθεος» στην κωμωδία εγκαταλείπει τη σκηνή του θεάτρου μπαίνει και αραδιάζεται στην ορχήστρα ο Χορός που τον αποτελεί ένα μπουλούκι από 24 έξαλλους Αχαρνιώτες που, αφού εκφράζει την απελπισία του γιατί δεν μπόρεσε να συλλάβει τον «Αμφίθεο», κλείνει το πρώτο χορικό του μ' αυτούς τους στίχους (234-236) που αναφέρονται στο κνήγημα του Αμφίθεου στην Παλλήνη. Ας δούμε πώς μεταφράζουν αυτούς τους στίχους δύο διαπρεπείς άνθρωποι των γραμμάτων μας. Και πρώτα ο Τάσσος Ρούσσοσ που επιμελήθηκε τους «Αχαρνής» στις εκδόσεις «Κάκτος»:

*«Να τον ξετρυνώσουμε, κοιτάξτε
κατά την Παλλήνη, καταπόδι
πάρτε τον, για να τον βρούμε κι ούτε
θα χορτάσω πέτρες να του ρίχνω».*

Κι ο Νίκος Σφυρόερας στις εκδόσεις «Ελληνικός Εκδοτικός Οργανισμός»:
*«Εμπρός! Αυτόν τον άνθρωπο στο χέρι πια να βάλουμε
Κι ως την Παλλήνη ας τρέξουμε να στήσουμε παγιάνα
Κι ολούθε ας τότε πάρουμε, τόπο με τόπο σβάρονα,
Μέχρι που να τον πιάσουμε, για να του σφεντονίσω
Κοτρώνια, να τον χώσουνε και να τον αφανίσω!»*

Αναφορές άλλων αρχαίων συγγραφέων

Εκτός από τους δύο ποιητές που ασχολήθηκαν με το ιερό της «Παλληνίδος Αθηνάς» και την Παλλήνη, υπήρξαν και πολλοί άλλοι αρχαίοι συγγραφείς που αναφέρθηκαν στο ιερό αυτό συνδέοντάς το με την «επί Παλλήνιδι Μάχη», τη μάχη δηλαδή που έγινε το 539 π.Χ κοντά στο χώρο του ιερού μεταξύ του Πεισίστρατου και των Αθηναίων με αρχηγούς τον Λυκούργο και τον Αριστολαΐδη. Μεταξύ αυτών είναι ο Ηρόδοτος που κάνει και πλήρη περιγραφή της μάχης που έγινε «επί Παλληνίδος Αθηναίης ιερών», όπως λέγει ο Ησύχιος που αναφέρει «παρθένου Παλληνίδος Αθηνάς· εστί γαρ ιερών Αθηνάς εν Παλλήνιδι», ο Αριστοτέλης που κάνει δυο αναφορές στην «Αθηναίων Πολιτεία» όπου λέει για τον Πεισίστρατο ότι «νικήσας δε την επί «Παλλήνιδι Μάχην» και λαβών την πόλιν, κ.λπ. (κεφ. XV3) κι επίσης, αναφερόμενος στη συμμετοχή των Αργείων φίλων του Πεισιστράτου σ' αυτή τη μάχη, γράφει: «Όθεν και η προς τους Αργείους ενέστη φιλία και συνεμαχίσαντο χίλιοι την επί «Παλλήνιδι Μάχην» Ηγιστράτου κομίσαντος».

Αναφορές σ' έναν ήρωα απ' την Παλλήνη

Φαίνεται ότι οι άνδρες της Παλλήνης στην αρχαιότητα ήταν γενναίοι αφού γι' αυτούς το λεξικό Σούδα αναφέρει τη ρήση «Παλληνικόν βλέπειν αντί του γενναίον». Αλλά κι ο Πρόεδρος της Αρχαιολογικής Εταιρείας Κ. Γαρδίκας στο βιβλίο του που προαναφέραμε γράφει: «Και εν γένει οι Παλληνείς εφημίζοντο επί γενναϊότητι· διο και η παροιμία «Παλληνικόν βλέπειν = γενναίον».

Ένας από τους γενναίους άνδρες της Παλλήνης ήταν και ο τριήραρχος και χορηγός τριήρων «Αμεινίας ο Παλληνεύς».

Ο Αμεινίας πήρε μέρος στη ναυμαχία της Σαλαμίνας με την τριήρη του και σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, ο οποίος περιγράφει τα κατορθώματά του στο Η' Βιβλίο του («Ουρανία»), ήταν εκείνος που άλλαξε την πορεία της ναυμαχίας εμπλέκοντας σ' αυτήν και τα άλλα ελληνικά πλοία που μέχρι τότε –εκτελώντας τακτικό ελιγμό– υποχωρούσαν, κινδυνεύοντας να συντριβούν στα βράχια του νησιού.

Λέει ο Ηρόδοτος, που ας σημειωθεί, κατέγραψε τις λεπτομέρειες της ναυμαχίας μόλις 40 χρόνια από τη διεξαγωγή της:

«Ο Αμεινίας από την Παλλήνη άνδρας Αθηναίος ορμήσας μπροστά εμβόλησε ένα εχθρικό πλοίο· επειδή δε μπλέχτηκε το πλοίο του, τα δύο πλοία δεν μπορούσαν να απαλλαγούν το ένα τον άλλον, γι' αυτό το λόγο τα άλλα ελληνικά πλοία έσπευσαν να εμπλακούν, κ.λπ.».

Νεότερη εποχή

Η περίοδος αυτή καλύπτει το χρονικό διάστημα από την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους ως το 1912 που το Χαρβάτι (όπως είπαμε στην αρχή έτσι λεγόταν την εποχή εκείνη η Παλλήνη) αναγνωρίστηκε ως Κοινότητα με το παλιό όνομά του Παλλήνη. Όμως η χρησιμοποίηση του ονόματος Χαρβάτι συνεχίζεται για πολλά χρόνια μετά ως και τη δεκαετία του 1950, προφανώς από λόγους συνηθείας.

Αναφορές στο Χαρβάτι

Κεντρικό σημείο αυτών των αναφορών αποτελεί το τεράστιο αγρόκτημα Χαρβάτι των 70 χιλιάδων στρεμμάτων, αλλά και το ομώνυμο χωριό των λιγοστών κολλήγων καλλεργητών που βρισκόταν στο κέντρο του αγροκτήματος-τσιφλικιού.

Το χωριό και το αγρόκτημα πέρασε διαδοχικά στην ιδιοκτησία πολλών επιφανών προσώπων, Ελλήνων και ξένων, που δυστυχώς ο χρόνος δεν μας επιτρέπει να τους αναφέρουμε. Και, όπως είναι φυσικό, οι αναφορές στο Χαρβάτι περιλαμβάνουν και τους κατά καιρούς ιδιοκτήτες του.

Το 1862 ο Σουρμελής στη δεύτερη έκδοση των Αττικών του λέει για το Χαρβάτι: «*νν δε εστί κτήμα Κουτζικάρη και Λελούδη επιμελεία των οποίων προκόπτει επί το βέλτιον και θέλει κατασταθεί κόμη των Μεσογείων εξαίρετος*». (Ο Κουτζικάρης ήταν Δήμαρχος Αθηναίων).

Πολλές είναι εξάλλου οι αναφορές που κάνουν στο Χαρβάτι Έλληνες και ξένοι συγγραφείς για την περίοδο 1843-1855 όταν ιδιοκτήτης του τσιφλικιού και του χωριού ήταν ο Γάλλος Αλέξανδρος ντε Ροζού, πρόξενος της Γαλλίας στις Κυκλάδες (Σύρο).

Ο Γάλλος δημοσιογράφος και συγγραφέας Έντμοντ Αμπού που έζησε στην Ελλάδα στη διετία 1852-1853 γράφει για το Χαρβάτι στο βιβλίο του «*Η Ελλάδα του Όθωνος, η σύγχρονη Ελλάδα*»: «*Ένας Γάλλος, ο κ. ντε Ροζού, πρόξενος Κυκλάδων, δημιούργησε μια αγροτική αποικία τρεις λεύγες μακριά από την Αθήνα, ανάμεσα στον Υμηττό και την Πεντέλη. Το χωριό λέγεται Χαρβάτι*». Ακολουθεί μια εγκωμιαστική περιγραφή του Χαρβατιού και πληροφορίες για τον ιδιοκτήτη του για να καταλήξει ο Αμπού. «*Οι ειδικοί που είχαν δει το Χαρβάτι έλεγαν θαυμάσια πράγματα γι' αυτό και το αναφέρανε στα βιβλία τους. Ο κ. ντε Ροζού πέθανε κατά την παραμονή του στην Ελλάδα, καταχρεωμένος και κατεστραμμένος, όπως λέγεται από το Χαρβάτι*».

Ο Αμπού όμως έγραψε κι ένα ωραιότατο μυθιστόρημα εκείνης της εποχής με τίτλο «*Ο βασιλιάς των Ορέων*». Και σ' αυτό το έργο του μνημονεύει το Χαρβάτι περιγράφοντας μια συνάντηση του Κωλέττη μ' έναν αρχιλιηστή λέγοντας: «*Του*

όρισε να συναντηθούν στο Χαρβάτι, μεταξύ Υμηττού και Πεντέλης, στην έπαυλη κάποιου Προξένου, κ.λπ.».

Σημαντική είναι και η αναφορά που κάνει για το Χαρβάτι στο βιβλίο του «Ιστορία του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα» και ο μεγάλος ιστορικός Γιάννης Κορδάτος περιγράφοντας μια επίσκεψη κι ένα γλέντι των πρώην Θεσσαλών κολλήγων στο Χαρβάτι, το 1917, με τους Χαρβατιώτες κολλήγους που κι εκείνοι μόλις είχαν ανατινάξει το ζυγό του τσιφλικά αφεντικού τους.

Το Χαρβάτι ύμνησε και ο Μιχαήλ Περάνθης στο αριστούργημα της λογοτεχνίας μας «Ο Κοσμοκαλόγερος». Αλλά και μια άλλη μεγάλη μορφή των ελληνικών γραμμάτων, η Λιλίκα Νάκου, στο θαυμάσιο μυθιστόρημά της «Παραστρατημένοι». Δυστυχώς ο χρόνος δεν μας επιτρέπει να δώσουμε κάποια αποσπάσματα από τα πιο πάνω έργα των δύο συγγραφέων που αναφέρονται στο Χαρβάτι.

Πριν αναφερθούμε, κλείνοντας τούτη την παρουσίαση, στο στενό δεσμό του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη με το Χαρβάτι, θα μνημονεύσουμε απλά ότι την ίδια εποχή και ο μεγάλος σατιρικός ποιητής Γεώργιος Σουρής αφιέρωσε στο Χαρβάτι, με αφορμή ένα γλέντι των οπαδών του Χαρίλαου Τρικούπη που έγινε στο χωριό, ολόκληρη την εφημερίδα του «Ο Ρωμηός» της 27-5-1889. Την επομένη, 28-5-1889, ασχολήθηκε με το Χαρβάτι και η εφημερίδα «ΑΣΤΥ».

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης τέλος είχε στενό δεσμό με το Χαρβάτι και τον ιδιοκτήτη του μεγαλοεφοπλιστή από τη Ρουμανία Ιωάννη Θεοφιλάτο, αλλά και τους κολλήγους καλλιεργητές του τεράστιου τσιφλικιού, τους οποίους, όπως γράφει στο αφήγημά του «Ο Επιτάφιος και η Ανάστασις εις τα Χωριά», υπεραγαπούσε. Ο Παπαδιαμάντης κάνει έμμεση μνεία του Χαρβατιού και του ιδιοκτήτη του Ιωάννη Θεοφιλάτου και στο αφήγημα «Λαμπριάτικος Ψάλλτης». Ο σκιαθίτης συγγραφέας, γοητευμένος από τη φιλοξενία του στο Χαρβάτι τον Δεκαπενταύγουστο του 1886 έγραψε ένα ωραιότατο αφήγημα με τίτλο «Εκδρομή εις Χαρβάτι» που δημοσιεύθηκε στις 18 Αυγούστου 1886 στην εφημερίδα «ΕΦΗΜΕΡΙΣ». Εκεί περιγράφει το χωριό, τους κατοίκους του, τον τότε ιδιοκτήτη του τσιφλικιού Ιωάννη Θεοφιλάτο, καθώς και έναν από τους προηγούμενους ιδιοκτήτες, τον Γάλλο Αλέξανδρο ντε Ροζού.

Δυστυχώς και πάλι η έλλειψη χρόνου δεν μας επιτρέπει να δώσουμε κάποια αποσπάσματα από το αφήγημα. Θα αναφέρουμε μόνον την τελευταία παράγραφο του αφηγήματος στην οποία ο Παπαδιαμάντης αναφέρεται σ' ένα τρομερό συμβάν που έγινε στη διάρκεια του γλεντιού: «*Αλλά περί το μεσονύκτιον διέλυσε και χορόν και εορτήν και ευθυμίαν ο επισυμβάς τρομερός σεισμός, όστις τοιαύτας δεινοτάτας καταστροφάς επέπρωτο να προξενήση ατυχώς εις την Ελλάδα! Είθε η φοβερά αυτή δοκιμασία να είνε η τελευταία δια την ατυχή πατρίδα μου!*».

Θελήσαμε να διαπιστώσουμε αν αυτός «ο επισυμβάς τρομερός σεισμός» τον οποίο αναφέρει ο Παπαδιαμάντης ήταν πραγματικός ή γράφτηκε «συγγραφική

αδεία», γι' αυτό και καταφύγαμε στο βιβλίο «Οι σεισμοί της Ελλάδας» του κ. Βασίλη και της κας Κατερίνας Παπαζάχου. Και να τι αναφέρεται σχετικά σ' αυτό:

Ο σεισμός αυτός ήταν 7,5 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ και διήρκησε 34 δευτερόλεπτα. Το επίκεντρο ήταν στην Κυπαρισσία. Καταστράφησαν τα Φιλιατρά, οι Γαργαλιάνοι και 123 χωριά και άλλες 10 πόλεις και 122 χωριά έπαθαν σημαντικές ζημιές, ενώ σκοτώθηκαν 326 άνθρωποι και τραυματίστηκαν πάνω από 796. Ο σεισμός αυτής της βραδιάς έγινε αισθητός στην Κεφαλονιά, στη Ζάκυνθο, στα Γιάννενα, στο Ηράκλειο κι εκτός Ελλάδος στην Τερζέστη, στη Μάλτα, στην Αίγυπτο, στη Συρία και στη Μικρά Ασία.

